

АНАЛІЗ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ В УМОВАХ ІНФЛЯЦІЇ

У статті розглянуто теоретичні питання та практичні аналітичні підходи до виміру узагальнюючих показників використання матеріальних ресурсів суб'єктів господарювання в умовах цінової нестабільності, приділено увагу оцінюванню взаємозв'язків окремих показників, як основи прийняття рішень щодо оптимізації забезпечення та використання матеріальних ресурсів.

The article deals with the question Theoretical and practical analytical approaches to measuring general indicators of material resources entities in terms of price volatility, attention is paid to the relationship of individual performance assessment as a basis for decision support and optimization of material resources.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Інфляція суттєво впливає на господарську діяльність підприємств, на вибір і прийняття управлінських рішень, оскільки ускладнюється процес оцінювання прибутків та витрат. Потреба підприємства в оборотних коштах, необхідних передусім для придбання сировини, матеріалів, створення запасів готової продукції, залежить від обсягу продаж, співвідношення цін на придбання сировини і цін реалізації продукції, періоду дебіторської та кредиторської заборгованості. При інфляції ціни на сировину, матеріали, паливо зростають і, відповідно, зростає номінальна величина фінансових потреб підприємства. Якщо ціни на сировину зростають швидше, ніж на готову продукцію, реальна рентабельність продукції знижується, а матеріаломісткість зростає. В умовах інфляції збільшується ризик отримання фактичного збитку замість реального і навіть номінального прибутку. Цей ризик тим вищий, чим більша частка вартості сировини у ціні готової продукції.

Виокремлюючи напрямки оптимізації забезпеченості та використання матеріальних ресурсів суб'єктів господарювання, необхідно визначитися у характеристиці взаємопов'язаної дії загальноприйнятих критеріїв аналітичної характеристики вищезначених процесів для обґрунтування вибору управлінських рішень.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. У сучасній економічній літературі питанням ефективності використання виробничих ресурсів зокрема матеріальних, приділено увагу в працях Хохлова Н.П., Читая Г.О., Киби Л.М., Косіка А.Ф. та ін. Основними напрямками досліджень є удосконалення традиційних методик аналізу матеріальних ресурсів з метою пошуку резервів зменшення матеріаломісткості продукції підприємств, вибір комплексу заходів організаційного, технологічного, соціального та економічного характеру для мобілізації вищезначених резервів.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Матеріальні витрати займають в собівартості продукції від 50 до 85%. Вони визначають конкурентоспроможність продукції і всього підприємства, тому важливо точно оцінити матеріальні витрати і проаналізувати їх з метою пошуку резервів. Підходи до вимірювання і аналізу матеріальних ресурсів можуть бути різними. В сучасних умовах за високих темпів інфляції ступінь подання недостовірної інформації у бухгалтерській фінансовій звітності підприємства доволі висока і тому бухгалтерська звітність перестає бути об'єктивною основою для проведення традиційних розрахунків за критеріями забезпеченості та ефективності використання матеріальних ресурсів.

Метою статті є розгляд методичних основ здійснення аналітичного дослідження забезпеченості та ефективності використання матеріальних ресурсів суб'єктів

господарювання як одного з напрямків оптимізації управління виробництвом в умовах інфляції.

Виклад основного матеріалу. Матеріальні запаси виконують декілька важливих функцій, що забезпечують гнучкість в управлінні підприємством - функцію накопичування; функцію захисту від зміни цін та інфляції; функцію управління запасами із зміною величини замовлення.

Функція накопичення є головною. Це накопичення матеріальних ресурсів та їх розподіл. Коли постачання або попит на будь-який ресурс нерегулярні, то підтримання достатнього рівня запасів забезпечує нормальний хід виробництва та ритмічний випуск продукції, якщо два взаємопов'язаних процеса не синхронізовані, то запаси накопичують окремо для кожного процесу, що дозволяє кожному оперувати власним заделом із власною швидкістю споживання.

Функція управління запасами із зміною величини замовлення – це отримання переваг в залежності від величини дисконту. Більшість постачальників пропонують знижки (дисконти) при великих замовленнях. Закупівля значної кількості може істотно зменшити вартість продукції. Поряд з цим є ряд недоліків, що виникають при купівлі значної кількості запасів. Це висока вартість зберігання, псування матеріалів, розкрадання, збільшення страхових внесків тощо. Збільшуючи інвестиції у запаси підприємство зменшує грошові кошти і тим самим зменшує можливість інвестувати за іншими напрямками.

Функція захисту від інфляції проявляється у періоди нестабільних цін або інфляції. Цінність запасу може зростати швидше ніж гроші, що розміщені у банку. Таким чином запаси можуть виконувати функцію добрих інвестицій.

Для виробничих підприємств використовують термін “виробничі запаси”. Виробничі запаси – матеріальні ресурси, що знаходяться у споживача та не вступили до процесу виробничої переробки. Виробничі запаси поділяють на дві групи. У першу включають сировину та матеріали, у другу – незавершене виробництво, напівфабрикати та готову продукцію. Запаси матеріалів, комплектуючих деталей призначені для цехів первісної обробки і створюються для узгодженості обсягу закупівель із обсягом використання матеріалів у виробництві, що дозволяє шляхом скорочення періодичності замовлень використовувати торгові знижки для великих партій. Запаси незавершеного виробництва (напівфабрикати та комплектуючі) створюють буфер між послідовними виробничими операціями, вони розділяють різні стадії виробництва таким чином, що зупинка процесу на будь-якій стадії не призведе до негайної зупинки усіх наступних операцій виробничої лінії.

На деяких підприємствах з метою захисту від впливу негативних факторів зовнішнього середовища і забезпечення безперервності випуску продукції, утримують значну кількість виробничих запасів. Але при цьому слід враховувати величину витрат, пов'язаних із кількістю запасів. Слід відмітити, що у наявності значних виробничих запасів є як позитивні так і негативні сторони. Позитивний аспект складається у забезпеченні високого рівня обслуговування споживачів продукції та гарантованого заданого ритму роботи підприємства. Негативні аспекти значної кількості виробничих запасів проявляються в окремих випадках і можуть призвести до зниження якості матеріальних ресурсів, повністю не затребуються, або збільшаться витрати на утримання запасів та уповільниться швидкість обороту оборотних коштів.

Таким чином, при аналізі матеріальних ресурсів для своєчасного забезпечення підрозділів підприємства необхідними видами ресурсів потрібної кількості та якості доцільно встановити таку величину виробничих запасів, щоб пов'язані із ними витрати були економічно обґрунтовані із урахуванням дії таких факторів, як дискретність постачання та випуску продукції, випадкові коливання у попиті між постачальниками, коливання у сезонному попиті. З метою максимального скорочення різниці між

фактичним розміром матеріальних ресурсів і встановленими нормативами в економічній літературі рекомендується впровадити систему моніторингу [2].

Практична аналітична робота, спрямована на підтримування величини виробничих запасів на економічно обгрунтованому рівні, пов'язана із виконанням наступних видів робіт:

- 1) Проведення маркетингових досліджень ринку постачальників за конкретними видами матеріалів;
- 2) Нормування потреби у конкретних видах матеріалів;
- 3) Розробка організаційно-технічних заходів щодо зменшення норм та нормативів витрат матеріалів;
- 4) Пошук каналів та форм забезпечення матеріалами виробництва;
- 5) Планування забезпечення виробництва ресурсами;
- 6) Розробка матеріальних балансів;
- 7) Організація доставки, зберігання та підготовки матеріалів до виробництва;
- 8) Організація забезпечення матеріалами робочих місць;
- 9) Облік та контроль використання матеріалів;
- 10) Організація збору та переробки відходів виробництва;
- 11) Аналіз ефективності використання матеріалів;
- 12) Стимулювання кращого використання матеріалів.

Інфляція значно підсилює вплив багатьох факторів господарської діяльності: економії матеріальних ресурсів, нормування сировини, матеріалів, палива, енергії тощо; співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованостей; зростання обсягів виробництва при заданому загальному рівні витрат.

При інфляції важливо не допускати упереджуючого зростання витрат на споживані вироби, сировину у порівнянні із темпами інфляції, необхідно прагнути зберегти прежній рівень витрат на одиницю продукції за рахунок зростання обсягів виробництва та додаткових заходів. При інфляції у складі витрат зменшується частка інвестицій (особливо виробничих), оскільки вона у першу чергу, знецінює капітальні (довгострокові) вкладення [1, с.448]. Зменшується і частка амортизаційних відрахувань. Якщо підприємство не підтримує реальну зарплату на прежньому рівні, то зменшується і її частка.

Однією з методик діагностування ефективності використання матеріальних ресурсів в економічній літературі передбачається побудова матриці з метою виявлення слабких місць в ланцюжку взаємозв'язків [3, с.29]. Складаються матриці планових, фактичних, а також індексних значень показників. У піддіагональному полі матриці продукту розташовуються прямі показники економічної ефективності використання матеріальних ресурсів, показники матеріаловіддачі, а над головною діагоналлю матриці приведені показники матеріаломісткості продукції. У приведеній матриці випуску продукції планових значень розташовуються парні локальні показники ефективності (таблиця 1). У кожній парі (наприклад, рентабельність витрат і витратомісткість прибутку) один показник (прямий показник ефективності – рентабельність витрат) повинен збільшуватися при підвищенні ефективності, а інший (зворотний показник – витратомісткість прибутку) – зменшуватися. Це встановлюється в результаті побудови індексної матриці (на основі матриць планових та фактичних показників).

Матриця планових показників ефективності використання матеріальних ресурсів

Показники	Прибуток (П)	Реалізована продукція (РП)	Товарна продукція (ТП)	Повна собівартість (ПС)	Матеріальні витрати			Витрати на оплату праці (ЗП)
					Усього (МВ)	Сировина та матеріали (СМ)	Паливо та ел/енергія (ПЕ)	
	649.4	18693,2	31398,5	18043,8	13902,2	12203,5	1698,7	2641,9
Прибуток	Х	РП на 1грн.П	ТП на 1грн.П	Витрато-місткість П	Матеріало-місткість П	Сировино-місткість П	Енерго-місткість П	Зарплато-місткість П
		28,785	48,35	27,7853	21,4078	18,792	2,6158	4,0682
Реалізована продукція	Рентабельність РП	Х	Співвідношення ТП і РП	Витрати на 1 грн. РП	Матеріало-місткість	Сировино-місткість	Енерго-місткість	Зарплато-місткість
	0,0347			1,6797	0,9653	0,7437	0,6528	0,0909
Товарна продукція	Рентабельність ТП	Співвідношення РП і ТП	Х	Витрати на 1 грн. ТП	Матеріало-місткість	Сировино-місткість	Енерго-місткість	Зарплато-місткість
	0,0207			0,5954	0,5747	0,4428	0,3887	0,0541
Повна собівартість	Рентабельність ПС	Витратовіддача по РП	Затратовіддача по ТП	Х	Частка МВ у ПС	Співвідношення СМ і ПС	Енерго-місткість ПС	Зарплато-місткість ПС
	0,036	1,036	1,7401		0,7705	0,6763	0,0941	0,1464
Матеріальні витрати усього	Рентабельність МВ	Матеріаловіддача по РП	Матеріаловіддача по ТП	Закріпленість ПС за МВ	Х	Співвідношення СМ і МВ	Енерго-місткість МВ	Співвідношення ЗП і МВ
	0,0467	1,3446	2.2585			1.2979	0,8778	0,1222
Сировина та матеріали	Рентабельність СМ	Сировиновіддача по РП	Сировиновіддача по ТП	Закріпленість ПС за СМ	Закріпленість МВ за СМ	Х	Співвідношення ПЕ і СМ	Співвідношення ЗП і СМ
	0,0532	1,5318	2,5729				1,4786	1.1392
Паливо та ел/енергія	Рентабельність ПЕ	Енерговіддача по РП	Енерговіддача по ТП	Закріпленість ПС за ПЕ	Закріпленість МВ за ПЕ	Закріпленість СМ за ПЕ	Х	Співвідношення ЗП і ПЕ
	0,3823	11,0044	18.4838					10,6221
Витрати на оплату праці	Рентабельність ЗП	Зарплатовіддача по РП	Зарплатовіддача по ТП	Закріпленість ПС за ЗП	Закріпленість МВ за ЗП	Закріпленість СМ за ЗП		Х
	0,2458	7,0757	11,8848					6,8299

У матричному методі аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів виділяють чотири етапи:

- вимірюють, розраховують і вивчають показники використання матеріальних ресурсів і показники результатів виробництва і реалізації даного виду продукції (прибутку, товарної і реалізованої продукції), що дозволяє зробити висновки щодо ефективності виробництва із існуючою технологією та організацією, а також простежують динаміку зміни цих показників на базі матриць відносних і індексних значень;
- оцінюють щільність зв'язку між витратами і результатами, витратами і ресурсами, а також щільність взаємозв'язків кінцевих результатів виробництва і реалізації продукції, внаслідок чого отримують інтегральну оцінку інтенсивності виробничої діяльності;
- оцінюють ефективність використання матеріальних ресурсів за допомогою факторного аналізу зміни обсягів випуску продукції і матеріаловіддачі;
- вимірюють оборотність матеріальних ресурсів і визначають економічний ефект від її зміни.

Висновки даного дослідження і перспективи подальших розробок. Ресурсозбереження та протитивитратність означає, що основні параметри процесу використання матеріальних ресурсів, матеріальні витрати, виробничі запаси та запасомісткість мають бути у рівнозваженому стані на суспільно необхідному рівні. Для досягнення рівнозваженого стану необхідно у випадку прагнення підприємств шляхом накопичення запасів захистити кошти від знецінення під час інфляції враховувати необхідність понесення додаткових витрат, що пов'язані із утриманням матеріальних ресурсів. Для удосконалення практичної аналітичної роботи з пошуку резервів підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів рекомендовано вживати метод побудови матриць взаємопов'язаних показників кінцевих результатів діяльності підприємства та матеріальних витрат. Система критеріїв або узагальнюючих показників, що є наслідком включення у матрицю тих чи інших складових, може змінюватися для підприємств різних галузей народного господарства і тому потребує подальших наукових досліджень.

Література

1. Попович П.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання: Підручник. – К.: Знання, 2008. – 630 с.
2. Глухих Н. Инструменты повышения эффективности использования денежных и материальных ресурсов//<http://audit-it.ru>
3. Анташов В., Уварова Г. Резервы эффективного использования материальных ресурсов// Экономика и жизнь.- 2008.- №42. – С.27-30.